

1 Úvod

Tato publikace je určena především pro pracovníky ekonomických úseků veřejných výzkumných institucí. Má za cíl analyzovat a osvětlit zejména „ekonomické nastavení“ VVI a pomoci tak pochopit specifika VVI v oblasti řízení, nakládání s majetkem, účetnictví, daní i pracovněprávních vztahů. Neklademe si za cíl vyložit a posoudit ustanovení zákona o VVI. Soustředíme se na základní odlišnosti od ostatních typů právnických osob.

Vzhledem k praxi autorů v oblasti ekonomiky VVI zřizovaných Akademií věd ČR jsou v textu zmíněna specifika hospodaření akademických pracovišť. Publikace vychází z legislativy ve stavu k 1. 1. 2019.

VVI v rámci AV ČR zaměstnávají dohromady zhruba 10 tisíc zaměstnanců. Jejich legislativní vymezení je velmi stručné, nicméně v mnoha případech nejasné a často neuchopitelné, bez prováděcích předpisů. V České republice dosud neexistuje orgán, který by byl schopen a zároveň kompetentní k výkladu ustanovení zákona č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích¹ (zákon o VVI). Většina státních i komerčních společností stále nemá vůbec představu, co VVI jsou, jak vznikly a v jakém právním rámci s nimi mají komunikovat.

Úvod k doplněnému druhému vydání

S ohledem na velký zájem a zasílané podněty zejména hospodářských pracovníků z veřejných výzkumných institucí zřízených Akademií věd ČR jsme se rozhodli vydat publikaci znovu, aktualizovanou podle současné legislativy a reflektující témata, o která nás kolegové z pracovišť žádali. Více jsme se zaměřili na oblast účtování majetku, audit a daňovou problematiku (především DPH). Z tohoto důvodu rozšířil náš autorský kolektiv renomovaný daňový poradce s bohatými zkušenostmi z prostředí AV ČR Ing. Pavel Kriegsman. Věříme, že nové vydání bude platným pomocníkem především ekonomickým oddělením veřejných výzkumných institucí. Zároveň publikace poskytne i základní informace o ekonomice ředitelům i dalším vedoucím pracovníkům. Celá řada témat zůstává otevřena do budoucna. Jde zejména o otázku výjimek z nepovolené veřejné podpory (tzv. GBER) či nakládání s duševním vlastnictvím a jeho zachycení v majetku VVI.

¹ Zákon 341/2005 Sb. prošel několika novelami. Zatím poslední změna byla provedena zákonem č. 183/2017 Sb.

2 Historie vzniku – transformace SPO na VVI v podmínkách AV ČR

Pracoviště AV ČR (výzkumné ústavy) existovala do konce roku 2006 v podobě státních příspěvkových organizací zřizovaných organizační složkou státu Akademií věd ČR, což představovalo specifickou právní formu, která ústavům nedávala rovnoprávné postavení na trhu výzkumu a vývoje a ztěžovala jim mimo jiné například účast ve výzkumných programech EU.

V případě větších výzkumných zakázek od státu, a především z průmyslu, pak zadavatelé vyžadují naprosto jasné majetkové vztahy a průhledné financování na straně jejich partnera a schopnost ručit za své závazky svým majetkem. Na mezinárodní úrovni je ekonomická samostatnost zásadním aspektem. Státní příspěvková organizace majetek nevlastnila – měla k němu pouze tzv. „příslušnost hospodaření“. Majetek SPO byl ve vlastnictví státu.

Velkou nevýhodou tohoto stavu byla také skutečnost, že podle zákona o majetku České republiky² nemohl zřizovatel, byť by to považoval za účelné, flexibilně měnit strukturu příspěvkových organizací, respektive nemohl ani slučovat a rozdělovat stávající organizace, ani zřizovat nové nebo měnit jejich struktury, pokud to nestanovil zvláštní zákon. Zřizovatel mohl příspěvkovou organizaci jen zrušit podle příslušných rozpočtových pravidel, a to bez ohledu na výsledky výzkumu a vývoje, tedy bez ohledu na kvalitu práce.

Po dlouhé přípravě a diskusích v akademické obci i v politické rovině na úrovni vlády ČR byl přijat zákon č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích (zákon o VVI), který do českého právního řádu zavedl nový typ právnické osoby – veřejnou výzkumnou instituci. Zákon byl přijat dne 28. července 2005 a nabyl účinnosti dnem svého vyhlášení 13. září 2005. Ve stejných termínech byl přijat a nabyl účinnosti i zákon č. 342/2005 Sb., kterým byl v souvislosti s přijetím zákona o veřejných výzkumných institucích mj. pozměněn i zákon č. 283/1992 Sb., o Akademii věd České republiky.

Zákon o VVI v § 31 odst. 1 ustanovil, že všechna stávající pracoviště Akademie věd ČR se dnem 1. ledna 2007 přemění ze státních příspěvkových organizací na veřejné výzkumné instituce a budou zapsána do rejstříku veřejných výzkumných institucí, vedeného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR (<http://rvvi.msmt.cz>).

„K realizaci úkolů, vyplývajících z obou uvedených zákonů, přistoupily řídicí orgány Akademie věd ČR bezprostředně po jejich přijetí. Již 13. září 2005

² Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích.

schválila Akademická rada AV ČR rozsáhlý program realizačních opatření, který byl rozvržen na dobu téměř dvou let – od září 2005 až do konce 1. pololetí 2007. Tento program byl pak doplněn a konkretizován dalším plánem opatření k dokončení přechodu pracovišť AV ČR na veřejné výzkumné instituce, který byl schválen Akademickou radou dne 5. prosince 2006.

Prvním zásadním krokem k uplatnění těchto zákonů bylo přijetí nových Stanov Akademie věd ČR, které byly po dlouhodobé přípravě projednány a přijaty XXVII. zasedáním Akademického sněmu dne 15. prosince 2005. Přijatý text Stanov pak byl projednán Radou pro výzkum a vývoj, prošel mezi-resortním připomínkovým řízením a po úpravách, provedených především na základě požadavků Legislativní rady vlády ČR, byl předložen ke schválení vládě ČR. Vláda ČR schválila nové Stanovy AV ČR usnesením č. 614 ze dne 24. května 2006 s tím, že jejich účinnost byla stanovena na den 1. ledna 2007, tedy k termínu přeměny pracovišť AV ČR na veřejné výzkumné instituce.

Usneseními XXVII. zasedání Akademického sněmu byla zároveň k 1. lednu 2006 ukončena restrukturalizace soustavy pracovišť prováděná v souvislosti s jejich chystanou přeměnou na veřejné výzkumné instituce a byl schválen konečný seznam pracovišť AV ČR, kterých se přeměna týká.³

Během prvního pololetí roku 2006 proběhla v AV ČR příprava návrhů nových zřizovacích listin pracovišť AV ČR jako veřejných výzkumných institucí a MŠMT zapsalo všechna pracoviště AV ČR ke dni 1. ledna 2007 do rejstříku veřejných výzkumných institucí.

Hodnota movitého i nemovitého majetku, který k 1. lednu 2007 přešel do vlastnictví veřejných výzkumných institucí, činila v pořizovacích cenách 16,8 mld. Kč a představuje 98,75 % veškerého majetku, s nímž hospodařila pracoviště AV ČR jako příspěvkové organizace.⁴

3 Struktura řízení VVI

Jednotlivé VVI jsou tedy samostatné právnické osoby, jejichž hlavním posláním je podle svých zřizovacích listin zajišťovat výzkum podle zákona o podpoře výzkumu.⁵

³ Závěrečná zpráva k přechodu na veřejné výzkumné instituce, Akademie věd ČR, 2006, str. 2.

⁴ Výroční zpráva AV ČR za rok 2007, Akademie věd ČR, Praha 2008, str. 6.

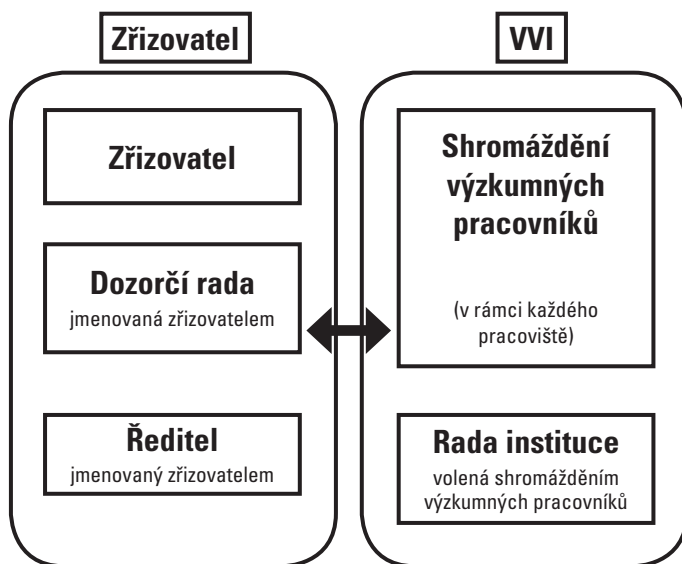
⁵ Zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací, ve znění pozdějších předpisů (zákon o podpoře výzkumu).

VVI je řízena v podstatě ve dvou liniích. První linie určená zřizovatelem je na úrovni strategické, na úrovni existence VVI, jejího začlenění do struktury zřizovatele, jejího hodnocení a financování státními dotacemi a nakládání s majetkem. Druhá linie je spíše vnitřně orientovaná na provoz pracoviště. Jedná se o řízení interních procesů instituce – detailní rozpočet, organizační strukturu, schvalování projektů apod.

V určitých případech spolu obě strany řízení komunikují (viz dále).

V následujících kapitolách budou rozebrány působnosti jednotlivých řídicích orgánů.

Obr. 1 Řídicí schéma

4 Působnost zřizovatele

VVI jsou zřizovány zřizovatelem (např. Akademií věd ČR nebo ministerstvem), který podle § 15 zákona o VVI:

- stanovuje obsah zřizovací listiny,
- podává návrh na zápis VVI do rejstříku,
- vkládá do VVI majetek,